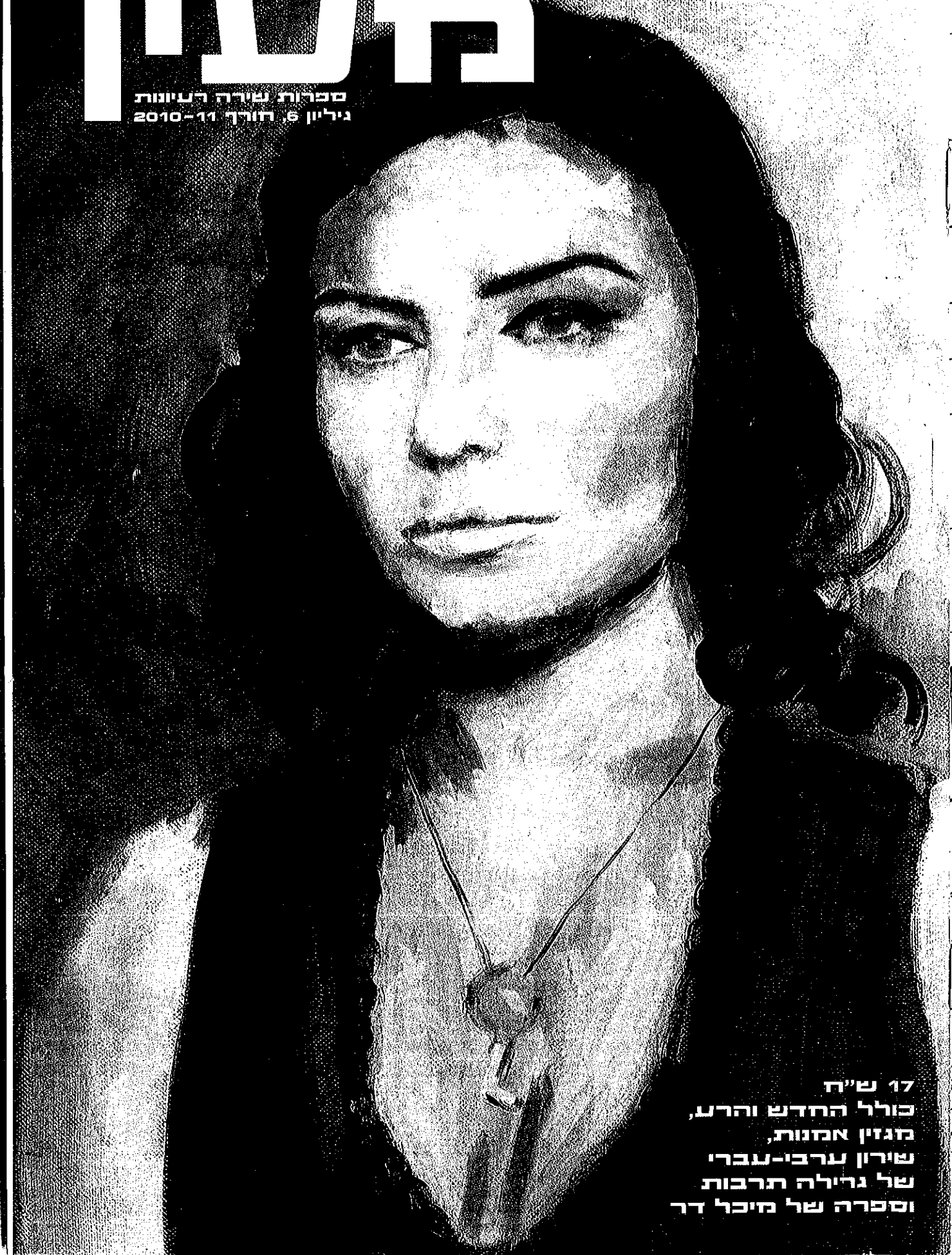

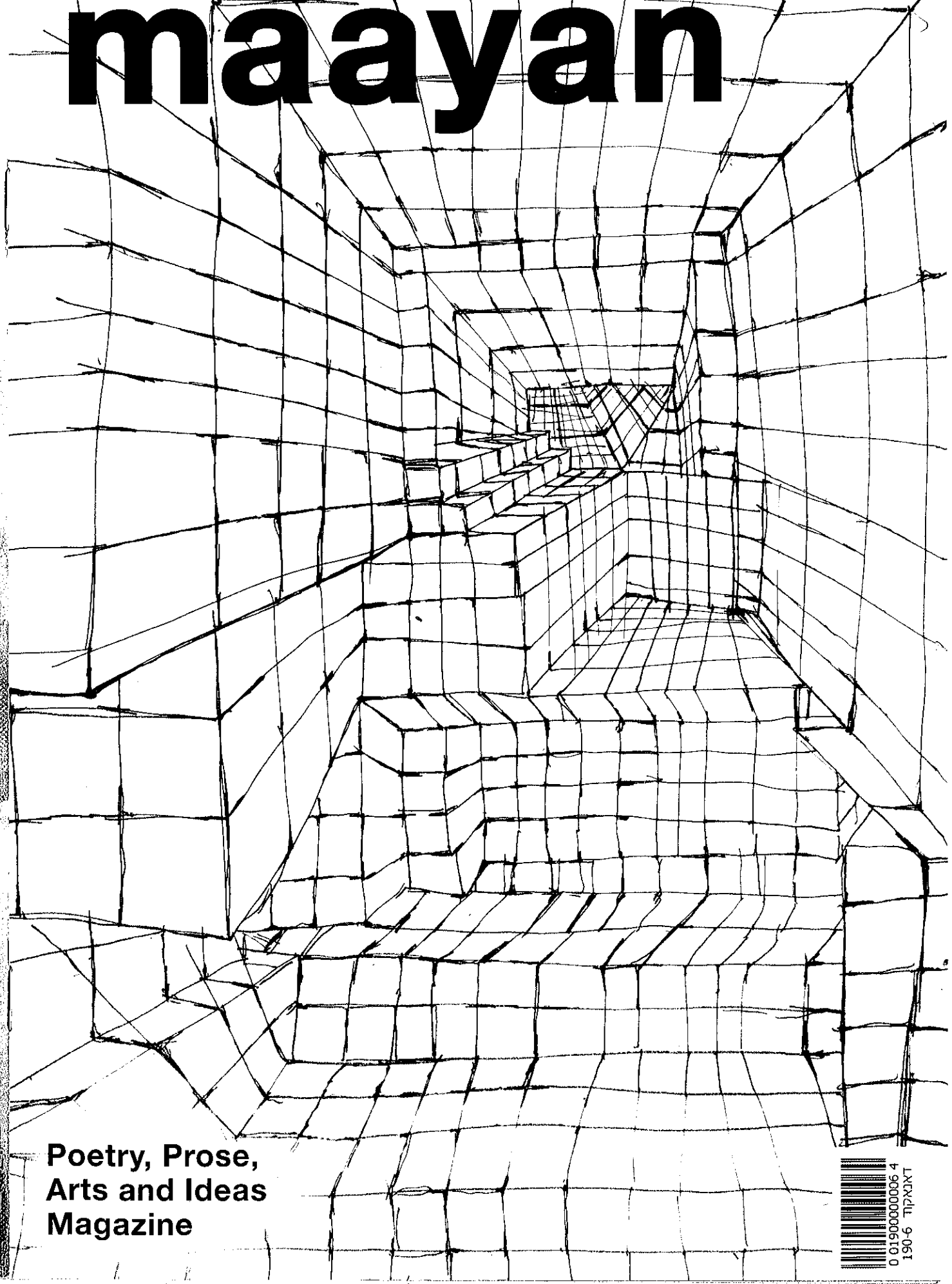
מעין

ספרות, שירה, רשימות
גיליון 6, חורף 2010-11

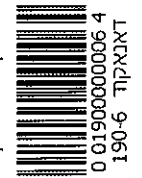

17 ש"ח
כולל החדש והרע,
הגזין אחרות,
שירן ערבי-עברי
של גרילה תרבות
וספרה של מיכל דר

maayan

Poetry, Prose,
Arts and Ideas
Magazine

0190000006 4
דאנקוד 190-6

בערים הגדולות במזרח, ובמיוחד בגמלי הים, מתגוררת קבוצה גדולה של פועלים המתקיימים אמנם בשולי התכרה אך מהווים, הלכה למעשה, את עמוד השדרה שלה. על כתפיה, וזרועותיה וגבה של שכבה זאת רובץ חלק ניכר מתנועת המסחר בערים הכוללות סוחרים ואחרים במידה שווה. לעתים קרובות תוכל לשמוע מי מהם משבח את אחד הפועלים באומרו "ירוממך האל", אבל עושה כן כאילו דיבר אל רגלו או אל נעלו. און לתמוה על כך שכן עד כה לא הפנים המזרח שרגלו עדיפה על ראשו וגם לא שראשו עדיף על רגלו. הרגל, הנושאת את מלוא כובד משקלו של הגוף, היא על פי רוב אצילה יותר מראש המוכה בשפלות; הרגל טהורה יותר מלב אשר מקנן בו כחש; היא מהימנה יותר מלשון המורכבת על ידי טומאה; והיא רמת מעלה יותר מן היד המחריבה את בתי הזולת כדי לכנות את ביתה על הריסותיהם.

הפועלים הללו הם הסבלים, ובהם ירדתי אבו בטה. כך כינו אותו בשל תפיחה נושנה שהשתרעה על שוק רגלו הימנית שממדיה היו כפולים, או אף למעלה מזה, מאלו של אחותה השמאלית. סביב התפיחה השתרצו עורקים עבים מפותלים, שבגלל צבעם הכחול נראו כאילו הם מלאים בתמיסה מן הנילוס.

בימי החום בלשו העורקים הללו והיו נפוחים כשבעליהם נשא משאות כבדים שבהם התמחה במיוחד, או יכולת להבין שבכל רחבי ביירות לא נמצא סבל ששוקו השתוותה בגודלה ובכוח השריר שלה לממדי השוק הבריאה של ידידי. עתה תוכל לתאר לעצמך את ממדי השוק החולה שלו.

את התפיחה בשוק זקף אבו בטה לעקיצת עקרב שכמעט עלתה לו בחייו אלמלא טיפלה בו דודתו במים חמים, בשום ובטיפולים ביתיים אחרים. היה זה זמן קצר לאחר שאיבר, בעודו תינוק וזחל, את אביו ואמו ביום אחד. מאז ואילך הוא גדל בדרך זו או אחרת בין ילדי דודתו.

ייתכן שאני מפחית בערכך ומוציא את דיכתי של ידידי אבו בטה, כשאני מוביל אותך לטעות ולחשוב שהמוניטין הרב שלו בשוק ומקומו הרם בין הסבלים נובעים בראש ובראשונה מממדיה של השוק התפוחה. למעשה שוק זה הוא רק הראשונה מבין שתי הסיבות שעליהן מושתתים המוניטין של אבו בטה. הסיבה השנייה היא יכולתו הגופנית המופלאה הטמונה בשריריו המשוורגים ובעמוד השדרה שלו, הנסמכים על ביטחונה העצמי הרב, הסיפורים שמספרים לך הסוחרים על יכולתו אינם יודעים גבול. אך טבעי הוא שתליל ספק באמיתות רבים מהם. אלא שהיו אלה חבריו של אבו בטה ואף מתחריו שהקדימו ודיברו בשבחיו. הסבלים ירבו לספר לך על כובד המשאות שנשא אבו בטה, שהגדול בגמלים והחזק בפרדים כשלו להרימם. הם אינם בושים להודות בגדולתו והם מנחמים את עצמם על קוצר ידם להידמות לו בכך שהוא "חריג של הטבע". אבל כמו כל הנערצים אשר שונאים לפאר את גדולתם, אבו בטה מעולם לא דיבר על עצמו.

לו ראית את אבו בטה ודאי היית רואה סבל ככול הסבלים. במבט ראשון אף היית עשוי לזלזל בו שכן הוא אינו מן המוצקים בגברים. כשאתה מתבונן בפניו הכחשות, בעיניו הקטנות והשקועות, ברגליו הקצרות והיחפות ובזקנו העבות, שאותו לא פוקד תער יותר מפעם או פעמיים בחודש, אתה עלול לחשוב שאבו בטה יתקשה להרים אפילו מזוודה שתכולתה בגדי משי וכלי איפור של גבירה הדורה. אם תעמיק מבטך בעורפו הקשה הצמוד לכתפיו, בידי השמנות, באצבעותיהן הקצרות והעבות או בחזהו ובכתפיו הרחבות תמצא בהם רמזים לכוחו, למעשה אין זה מפליא שכן הגלוי לעין מתעתע ומעלים את הנסתר.

היכרותי הראשונה עם אדון הסבלים הייתה לפני עשור וחצי. היה זה כשהטלתי עליו לשאת עבורי מזוודה קלה למרחק שלא עלה על מאה צעדים. כששילמתי לו שכר, הרבה מעבר למה שציפה, הוא הסב פניו אליי ואמר:

"תודה אדוני. נראה שאתה זה המכיר בערכם של בני אנוש"

חיכתי את חידודו ואמרתי: "איך אתה יודע שאני אדוני?"

עיניו הכחולות ננעצו בי במבט נוקב. הוא חיך בשביעות רצון מלווה בלעג קל ואמר: "אל תזלזל בי משום שאני

סבל. אני יודע לחבחין היטב בין אדון ובין מי שאינו כזה".

"אבל אינני אדון. אני בן אנוש כמוך."

הוא חזר ונעץ בי את מבטו ואמר בהשתאות: "כמוני? חס וחלילה. איך אפשר להשוות סבל לאפנר? האם אתה

עורך דין?"

"לא."

"ורופא?"

"לא."

"ומהנדס?"

"כלל לא."

"וסוחר?"

"כלל לא. לא סוחר."

"ומורה בבית ספר?"

"לא. אינני מורה בבית ספר."

ופקיד בשירות המדינה?"

לא פקיד בשירות המדינה."

הוא הירק בחוזקה את ידיו על החבל המלופף על גופו ואמר בטון גואש:

"בחי הנביא, בלבית אותי. אז מה אתה עושה למתייתה?"

"אני כותב."

פניו האירו כאילו פתר חידה מסובכת והוא אמר בטון של מנצח:

"בעל עיתון. למה לא אמרת קודם?"

שללתי גם את זאת והסברתי לו שאני כותב את תחושותיי ואת מחשבותיי, ואחר כך מפרסם אותן בכתובים עבור הקוראים. מבוכתו גדלה עוד יותר, הוא השפיל את מבטו לרגע, הרים את עיניו מעלה ואמר תוך כדי שהוא נאנח:

"אם כך אתה אינך עושה כלום. אחר כך אתה כותב על כך וחי ממה שאתה כותב?" ומיד הוסיף: "השבת לאלוהי

הפרנסהו תבורך אדוני."

צחקתי ונפרדתי ממנו בהבטחה שנשוב וניפגש ונשוחח שיחות ארוכות שבהן יכבד אותי אבו בטה באמונו ובחברותו. נודע לי שהוא כבר תצא את גיל השבעים. בצעירותו הוא התחתן עם בת דודו, ולפני שמתה הוליד לה ארבע בנות ובן. אחר כך התחתן עם אחותה, שלפני שמתה ילדה לו שלושה בנים. כשהגיע לגיל שישים וחמש לא נותר לו אלא לשאת נערה מן הכפר שגילה היה פחות מעשרים והיא, שעודנה בחיים, ילדה לו שתי בנות.

כמו כן נודע לי שאבו בטה שירת עשר שנים מחייו הארוכים בצבא העות'מאני בימיו של עבד אלחמיה, השתתף במתקפה על תימן, ופעם אף נפל בשבי בידי הרוסים. נודע לי גם על סכום הכסף שחשך לימי זקנתו, שלא עלה על אחת עשרה לירות זהב. עות'מאניות, שאותן נשא בנרתיק אשר לא נפרד ממותניו גם בעת השינה, נודע לי גם שהוא אדם אדוק מאוד אשר מקפיד על מועדי התפילות, ואינו מוותר על שום מצווה של מוסלמי שיעי. הוא אוסר על עצמו לגנוב מלבד כאשר מכתוב זאת הצורך, ודוחה את חשקו ברוב המצבים. יש לו לכך פרשנות מיוחדת משלו, לדעתו השקר השחית את העולם, והאמת של דוברי האמת הפכה לשקר אצל השקרנים. משום כך הוא אומר שהאמת הייתה תמיד סוג של שיגעון, ובחתיאם לכך לוותה בבוז, בתבוסה ובחתרקות מצד האנשים.

אבו בטה גילה לי רבים מסודותיו, למעט סוד אחד שלא יכולתי להוציא ממנו. בשנים האחרונות הבחתי שהחיך התמים שלא עזב את פניו התחלף בכיעור אשר הצטעף מאחורי דאגה וקדרות. הייתה זו תוצאה של אבעבועות שחורות בצד השמאלי של שפתיו התחתונות. היה זה אבו בטה כפי שלא הכרתי מעולם. ממעט בדיבור וממעט בתנועה. זה זמן רב שהוא אינו מרים משאות. את עיקר יומו בילה בריבצה על מפתן המחסן עם הנרגילה בין שפתיו וחבל על כתפיו. רתמת הסבלים שעל גבו התפוררה, והמטפחת שבאמצעותה היה

קושר את ראשו כבר התרפטה וחוטיה נפרמו לכל עבר. באמצעות השרשור שבידו הימנית הוא היה חורץ חריץ ארוך בציף ה"שרשור", בשפת הסבלים, הוא קרס מברזל או מפלדה שבאמצעותו הם מעלים את המשאות על כתפיהם.

אין ספק! אבו בטה ידידי השתנה. זה ימים התחלתי להבין, או כמעט להבין, את הסוד של השינוי שחל בו. בעל המחסן החליט לבקש מסבל אחר להוביל ארגו כבד שכן סבר שאבו בטה בן השמונים וחמש לא יוכל לשאתו. רצה המקרה והסבל לא היה אחר מאשר חוסין, בנו בכורו של אבו בטה מאשתו השנייה, שהיה ראוי לרשת את אביו ביכולתו הגופנית.

כשנכנס חוסין אל המחסן והניח ידו על הארגו זינק אביו מרצו כאילו היה זאב טורף או נמר זועם. בלי לומר מילה סטר לו סטירה מצלצלת ושאג: "צא מפה כלב. אביך לא מת עדיין". הוא הפך את הארגו הכבד על פיו ולא הרפה ממנו עד שהצליח להרימו על גבו. הוא יצא עמו באטיות, אבל בשתי ברכיים יציבות. שמת לי לב כי תפיתו התנפחה עד שכמעט שנקרעה.

שב אבו בטה אל מרצו אבל חיכוך התמים לא שב אל פניו. בעל המחסן ניסה לשכנעו שגיל שמונים וחמש כבר אינו שלושים וחמש. ראוי לו שיסתפק במשאות ההולמים את גילו, וישאיר לבנו חוסין את נשיאת המשאות הכבדים. כבוד גדול הוא שהוא מוריש את תהילתו בעולם הסבלות הקשות לבנו יוצא חלציו ולא לגבר זר. אולם אבו בטה גמגם בכעס, הפטיר בשאט נפש: "כלב", וחזר לחרוץ בציף עם השרשור.

והיה יום אתמול, האתמול, אשר הפך לציון דרך בתולדות העולם הגדול ובתולדות הסבלות בבירות. הזדמן לי ללכת ולקנות דבר מה מן המחסן שאותו הפסיק לשרת אבו בטה מחמת גילו. ידידי התרגל למנהגו ורכץ על מפתן המחסן כשבידו כיכר לחם שאותה כרסם באטיות באמצעות השיניים שעוד נותרו בפיו. בירכתי אותו בעדינות שכן הוא נראה שבור ולא עליו. אבו בטה העמיד פנים שלא ראה ולא שמע אותי. מיד כשנפנסתי פנימה חש אליי בעל המחסן ואמר:

"הגעת בזמן. רק אתה ולא אחר יכול להוציא אותנו מן הסבך. הווא את חבית הנפט הזו? ושאל והצביע על חבית גדולה מונחת על הרצפה. חברך אבו בטה פוחד להרימה וטוען שאין בכל העיר סבל שיוכל לשאתה. הוא גם סירב לאפשר זאת לבנו חוסין. האם תוכל בטובך לנסות לשכנעו?"

בעל המחסן לא סיים את דברו, ואבו בטה זינק ממרצו וצרח, ולמעשה שאג, כשהפרוסה עדיין בפיו והוא מנסה לבולעה אולם היא מסרבת להיבלע:

"תקראו לו. תקראו לו. לא חוסין ולא סבו של חוסין יוכלו להרימה ולצעוד עמה אפילו צעד אחד". הביאו את חוסין. הוא נעץ מבט בחבית, גלגלה מעט, ניסה להרימה מצדה האחר, גלגלה אותה מעט, ואחר כך קפא במקומו בהיסוס וביראה. לבסוף פרש לקרן זוית ואמר בבושה ובשברון לב: "אפילו אבי באבי ימיו לא היה יכול להרים אותה".

אבו בטה התקדם אל החבית ובתנועה עצבנית בידו הימנית דחף את בנו מספר צעדים לאחור ואמר בגמגום: "כלבו היום אלמד אותך למה אתה מסוגל". אחר כך בקול גבוה: "הביאו לי מישוה שירים אותה על גבי". הביאו לו שני סבלים נוספים, לבד מחוסין, והשלושה העמיסו את החבית על גבו של אבו בטה וחזקו אותה בחבל אל גבו. הבחנתי שהסבלים ובעל המחסן ועובדיו עצרו את נשימתם כמוני. המבטים הופנו אל גיבור המחזה המרהיב אשר ורדי צווארו התנפחו, הדם זרם אל פניו, והעורקים בשני שוקיו - הכריאה והנפוחה - תפחו כתבל מפותל. איש לא האמין שהוא יצעד עם החבית אפילו צעד אחד.

אבל אבו בטה התקדם צעד אחד עם החבית, אחר כך עוד צעד ואחר כך עוד צעד, וחצה את המפתן אל הרציף כשבעל המחסן קורא אחריו: "הישמר לך אבו בטה. שווי של מה שבחבית הוא אלף לירות". ואילו האחרים פצחו בתרועות: "יחי אבו בטה! יחי גיבור הסבלים המכניע את גיל שמונים וחמש".

לפתע ראיתי את אבו בטה קופא על מקומו ואומר בעודו יורק: "טפו על שמונים וחמש". הבחנתי שהוא ירק דם אדום. אחר כך ראיתי נופל ונוגח את האדמה במצחו. ראיתי את החבית מתגלגלת מגבו ופוגעת בקצה געלה של גברת אשר עמדה על הרציף. ראיתי את פניה המכורכמות של הגברת שהסתובבה לעבר אבו בטה, כעטה בו שתי בעיטות ואמרת עם כל בעיטה: "פרא אדם" אחר כך ראיתי את בעל המחסן רץ בעורו צורח אל הסבלים:

"החבית, החבית, תפסו את החבית. אלף לירות".

לבסוף ראיתי גווייה נטולת רוח חיים שמצחה ושפתיה נתקשו והחבל כרוך סביב צווארה. הדבר האחרון ששמעתי היה את קריאת המואזין: "אללה אכבר".

מיכאיל נעיקה, יוצר לבנוני, נחשב לאחד ממבשרי הסיפור הקצר הערבי המודרני. בחייו הארוכים (1889-1988) פרסם עשרות יצירות, ובהן נובלות, סיפורים קצרים, מסות, שירה, אוטוביוגרפיה ומחזות. בשנות השלושים המוקדמות, כשתי בניו יורק, יום עם קבוצה של מהגרים נוצרים מלבנון ומסוריה את הקמתה של אגודת סופרים ערבים בשם "אגודת העט", שבה היה שותף גם ח'ליל ג'ובראן ח'ליל. הסיפור תורגם מתוך קובץ סיפורים קצרים של נעיקה "אבו בטה", שפורסם לראשונה בשנת 1958 ושייך לגל השני של כתיבתו. ניכרת בו השפעת מסורת הריאליזם הסוציאליסטי והסנטימנטליות המאפיינת אותה. תודה לעליונה שניצח על עריכת התרגום ולחנן חבר על עריכת השקט בעברית.

יהודה שנהב, פרופסור לסוציולוגיה באוניברסיטת תל אביב ועמית מחקר ב"ין ליר", ממקימי "חקשת הרמוקרטיה המורחית".